

**Filmoteka
Szkolna**

Struktura kryształu, reż. Krzysztof Zanussi (1969)

Kierunki interpretacji i zagadnienia interpretacyjne

1. Co teksty kultury mówią na temat sensu życia i ważnych dla człowieka wartości? Do jakich refleksji na ten temat zachęcają?

- Akcja filmu: przyjazd Marka, światowca robiącego błyskotliwą karierę, do dawnego kolegi ze studiów, Jana, który zamieszkał na prowincji i prowadzi skromne wiejskie życie.
- Zderzenie dwóch postaw wobec świata i dwóch systemów wartości:
 - Jan, który wybrał spokojne życie w domowym zaciszu: rodzinę, spokój, bliskość z ludźmi, rezygnując z pieniędzy, podróży, awansów zawodowych, pośpiechu i presji;
 - Marek – naukowiec robiący karierę, ambitny, zaangażowany w sprawy zawodowe, aktywny, ciągle w podróży, bez rodziny, podążający za „blichtrzem świata”.
- Zderzenie utrwalonego w tradycji kultury obrazu szczęśliwego życia w wiejskiej arkadii (Jan) z nowoczesnością, pośpiechem, podążaniem za sukcesami i pieniędzmi (Marek).
- Tocząca się w filmie dyskusja przedstawiona za pomocą różnych środków filmowych (nie tylko dialogów), np. reakcja każdego z bohaterów na wiejską piwiarnię, funkcja pejzażu jako tła wydarzeń; odrzucenie przez Jana propozycji powrotu na uczelnię i reakcja Marka.
- Interpretacja wybranych ujęć i analiza środków filmowych, np.: Jan przerzucający zachodnie magazyny („papierowy” świat Marka); sekwencja obrazów ukazująca codzienne czynności Jana zamiast wyjaśnienia, czym wypełnia sobie życie na wsi, następujące po sobie ujęcia: konie i samochód Marka.
- Symboliczne znaczenie tytułowego motywu kryształu i jego związek z życiem Jana.

- Refleksje ewokowane przez film, np.:
 - Który z przyjaciół wybrał lepiej? Co naprawdę jest ważne w życiu, o co warto zabiegać?
 - W jaki sposób osiągnąć szczęście?
 - W czym tkwi wartość życia?
 - Czy spokój, rodzina i bliskość z ludźmi są ważniejsze od nowoczesności, kariery, sukcesów towarzyskich?
 - Czym powinna być praca? Jakie jest jej miejsce w życiu człowieka?
- Film Zanussiego jako dyskusja na temat demonstracji odmienności patrzenia na świat; wymiana poglądów, doświadczeń.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Jan Kochanowski, wybrane pieśni
 - należy żyć zgodnie z filozofią epikurejską, korzystać z uroków życia, cieszyć się rodzinnym zaciszem, przyjaciółmi, przyrodą, wobec odmian losu zachować stoicką postawę mędrca, nie dążyć do bogactwa i przepychu, ale też pamiętać, że najwyższym skarbem jest czyste sumienie i pogoda ducha.
- Jan Kochanowski, *Treny*
 - odrzucenie wcześniej wyznawanego światopoglądu opartego na stoicyzmie; osobista tragedia przekonała poetę, że gdy człowieka dotknie naprawdę wielkie cierpienie, nie może i nie powinien starać się zachować postawy mędrca obojętnego na wyroki losu; przeciwnie – ma prawo być człowiekiem i cierpieć jak człowiek, zawsze pokładając nadzieję w Bogu i godząc się z wyrokami Stwórcy.
- Adam Mickiewicz, II część *Dziadów*
 - dusze pojawiające się podczas obrzędu dziadów w zamian za udzieloną im pomoc przekazują ludziom przestrogi zawierające fundamentalne prawdy życiowe: egzystencja ziemską musi być wypełniona goryczą i cierpieniem, trzeba być dobrym dla innych ludzi, obdarzać ich miłością, należy z pokorą znosić trudy życia.
- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*
 - chłopska wizja losu i powinności człowieka, którego życie, zharmonizowane z rytmem przyrody, musi być wypełnione ciężką pracą i trudem; należy znosić cierpliwie swój los oraz wypełniać przykazania Boże, czekając na nagrodę w niebie.

- Albert Camus, *Dżuma*

– człowiek ma obowiązek walczyć z chorobą, złem, śmiercią, totalitaryzmem, choćby nie miał najmniejszych szans na zwycięstwo – w imię solidarności z innymi ludźmi, podobnie jak on cierpiącymi i ogarniętymi grozą śmierci (egzystencjalizm w interpretacji Camusa).

- Zbigniew Herbert, *Przesłanie Pana Cogito*

– sformułowanie praw heroicznej etyki wierności wyznawanym ideałom i zasadom; nakaz zachowania „postawy wyprostowanej” w sytuacji zagrożenia i upokorzenia.

2. Obrazy wsi i wiejskiego życia oraz ich funkcje w różnych tekstach kultury.

- Postać Jana, bohatera filmu, który po ciężkim wypadku w górach zamieszkał na wsi, gdzie wiedzie proste i szczęśliwe życie w kręgu rodziny.

- Rodzina Jana: Anna – jej osobowość, zawód, zajęcia, problemy; dziadek; szczęśliwe małżeństwo, spokojne wiejskie bytowanie; docenienie wartości „małych” spraw.

- Charakterystyka życia Jana i jego najbliższych za pomocą środków filmowych (np. sekwencja ujęć ukazujących zwykłe, codzienne czynności).

- Pejzaże wiejskie, w których rozgrywają się wydarzenia (dominujący motyw bieli i szarości oddających zimowe pola, ascetyzm i surowość symbolizująca wartość wiejskiego życia, a jednocześnie ułatwiająca odbiorcy skupienie i refleksję).

- Analiza wybranych środków filmowych, np. metafora: skontrastowane obrazy koni biegających po polach i samochodu Marka jako sygnał dwóch różnych modeli życia i systemów wartości; pejzaż wiejski jako metafora życia wewnętrznego Jana.

- Realizm świata przedstawionego podkreślony plenerami (Puszcza Kampinoska) i realizmem autentycznych wnętrz (dom Jana i Anny, piwiarnia).

- Kontekst kulturowy wiejskiego życia Jana (arkadia, żywot szlachcica-ziemianina) jako zakorzenienie w tradycji wybranego przez bohatera modelu życia.

- Stosunek Marka (reprezentującego inny system wartości) do wiejskiego życia Jana; ewolucja jego poglądów – od początkowego dystansu, a nawet pogardy i niechęci, do akceptacji i zainteresowania.

- Wartości związane z wiejską egzystencją bohatera, np.: rodzina, harmonia wewnętrzna, życie blisko natury, spokój, wolność, „uważność”.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Jan Kochanowski, *Pieśń świętojańska o sobótce*, *Panna XII*
– apoteoza szczęśliwego wiejskiego życia – spokojnego, cichego, w zgodzie z naturą; idylliczny obraz wiejskiego szczęścia utrzymany w tonie konwencjonalnej sielanki, ale zachowujący polskie XVI-wieczne realia.
- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*
– Soplicowo jako szlachecka arkadia; dwór Sędziego położony wśród malowniczych pól i życie jego mieszkańców oraz gości – wyidealizowany obraz szczęśliwego wiejskiego życia z dala od chaosu Historii; nawiązania do utrwalonego w polskiej kulturze wzorca szlachcica-ziemianina.
- Stanisław Wyspiański, *Wesele*
– wiejska sceneria wesela Lucjana Rydla i Jadwigi Mikołajczykówny; wieś postrzegana przez pryzmat chłopomanii; zderzenie różnych sposobów widzenia wsi w polskiej kulturze symbolizowanych np. przez raławicką kosę, skrwawione ręce Szeli, czapkę-krakuskę; chłopci jako ważny stan społeczny, bez którego udziału nie jest możliwe powstanie narodowe.
- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*
– wieś jako odrębna, zamknięta w swych granicach i samowystarczalna enklawa kulturowa; pełny, wielowymiarowy obraz wsi i chłopów obejmujący wszystkie aspekty ich życia (pracę, obyczaje, język, relacje międzyludzkie, system wartości, kulturę materialną itp.).
- Wiesław Myśliwski, *Kamień na kamieniu*
– polska wieś w dobie przemian społecznych, jakie nastąpiły po II wojnie światowej wraz z nadejściem nowego ustroju; zderzenie nowoczesności i tradycji oraz powolne zmiany mentalności ludzkiej ukazane na przykładzie losów rodziny Pietruszków.

3. Pejzaż i jego funkcje w literaturze i dziełach należących do innych dziedzin sztuki.

- Wykorzystanie pejzażu (zima, mróz, białe pola) w ujęciach rozpoczynających film (przyjazd Marka do wsi, w której mieszka Jan)
- Usytuowanie akcji filmu w wiejskim pejzażu zimowym – funkcje tego pejzażu:
 - dominacja bieli i szarości (oszczędność kolorystyczna);
 - wrażenie surowości i ascetyzmu, ale i czystości – odnoszących się do życia Jana;
 - „rozświetlająca” funkcja bieli, stworzenie klimatu sprzyjającego refleksji i skupieniu (kino intelektualne);
 - poetyckość, liryzm (widz koncentruje się na wnętrzu bohaterów, a nie podąża za akcją).

- Zdjęcia plenerowe (Puszcza Kampinoska) pogłębiające wrażenie autentyzmu i realizmu.
- Oddziaływanie zimowego pejzażu na Marka (pociąga go piękno przyrody, choć odrzuca wiejski model życia, jaki wybrał Jan).
- Spokojny pejzaż białych pól podkreśla, iż niespieszne życie Jana poddane jest rytmowi natury, jest trwaniem (podczas gdy życie Marka to sztafeta, pośpiech, wyścig do kariery i sukcesów).
- Biel i czystość zimowego pejzażu (symboliczne znaczenia bieli) a symbolika tytułowego kryształu.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Adam Mickiewicz, *Świtez*
– nocny pejzaż jeziora Świtez jako wykładnia romantycznego widzenia świata; pokazuje, że zmysły nas łudzą, a prawa fizyki nie rządzą światem, natura przepelniona jest tajemniczością i grozą oraz mistycznym pierwiastkiem bytu, wobec którego człowiek powinien zachować postawę pokory.
- Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*
– bogate opisy niezwykłego, egzotycznego pejzażu krymskiego (step, góry, morze), które fascynują wędrowca swoją odmiennością, budzą zachwyt, sprzyjają kontemplowaniu świata i praw nim rządzących, ale też potęgują odczucie samotności i bezdomności oraz tęsknotę za własną ojczyzną.
- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*
– malowniczy pejzaż nadniemeński (np. początek księgi I), utrzymany w świetlistej kolorystyce błękitu, zieleni i złota, składa się na wyidealizowany obraz utraconej ojczyzny; liczne opisy przyrody stanowią odrębną warstwę tematyczną dzieła, budując nastrój i oddając piękno Litwy.
- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*
– pejzaże wiejskie w różnych porach roku (np. na początku każdego z kolejnych tomów czy podczas Zaduszek), przedstawione głównie techniką impresjonistyczną – jako tło wydarzeń, ale także sposób budowania nastroju i podkreślenia, iż życie chłopskie jest poddane rytmowi natury (a nie czasowi historycznemu).

Inne zagadnienia przydatne do interpretacji filmu

- **Zmiana sposobu myślenia bohatera** pod wpływem różnych czynników zewnętrznych i wewnętrznych ukazana w tekstach kultury.
- **Portret rodziny** i jego funkcje w różnych tekstach kultury.
- **Wybory życiowe bohaterów** i ich motywacje w tekstach kultury.
- **Wizerunek intelektualisty (inteligenta)** w utworach literackich i dziełach innych sztuk.

Słowa kluczowe

problemy egzystencjalne, wartości, sposób życia, postawa wobec świata, wybór, dyskusja, wieś, pejzaż, rodzina, inteligent/intelektualista, szczęście, cel życia